

LISZT BULLETTIN

september 2024

Inhoud van dit bulletin:

1. Voorwoord van de voorzitter
2. Liszt-dag in Schiedam op zaterdag 26 oktober
3. Boekbesprekingen
4. Bericht van de penningmeester

1. Voorwoord van de voorzitter

Geachte donateur, beste Liszt-vriend,

Met gepaste trots presenteren wij in dit *Liszt Bulletin* ons programma voor het seizoen 2024-2025. De planning van de eerste helft van het seizoen is definitief, die vanaf januari nog onder voorbehoud, omdat er nog data, concertlocaties en programma's met de uit te nodigen musici moeten worden afgesproken.

Voor nu vragen we uw aandacht voor de traditionele Liszt-dag (voorheen ledendag), die andermaal in de prachtige Westvest90-kerk in Schiedam zal worden gehouden op zaterdagmiddag 26 oktober, traditiegetrouw kort na Liszts verjaardag. Het dubbele thema is "De lied- en de transcriptiekunst van Franz Liszt". De bekende bas-bariton **Marc Pantus** zal met pianobegeleiding van **Daan Boertien** liederen van Liszt, Franz en Schubert uitvoeren. Daarna zal **Albert Brussee** een lezing houden over de liedtranscripties van Franz Liszt. Het slotrecital wordt gegeven door de ons welbekende Georgisch-Nederlandse pianiste **Ketevan Sharumashvili**, die enkele jaren geleden meermaals met veel succes voor ons optrad, onder andere tijdens het Liszt-festival in Utrecht bij de viering van ons veertigjarig jubileum in 2019. Zij zal een keuze maken uit de transcripties van haar in een vorig *Liszt Bulletin* besproken cd. Meer informatie over de programma's en de aanmelding voor de Liszt-dag vindt u elders in dit bulletin.

Voor begin 2025 staat ons een bijzonder recital te wachten door de Nederlandse pianiste **Claudine Carmen Roma**. Zij studeert momenteel speciaal voor dit concert

de zelden uitgevoerde bewerking van Liszts grootste orgelwerk, *Fantasie en Fuga over "Ad nos, ad salutarem undam"* naar het koraal uit Meyerbeers opera *Le Prophète* in de pianotranscriptie van Ferruccio Busoni in. Daarnaast zal zij andere werken van Liszt spelen. U zult tijdig datum en plaats vernemen.

Ook zijn we bezig een minitournee te organiseren voor **Pianist Nada**, een gerenommeerde Liszt-specialiste uit de Verenigde Staten van Amerika. Tenslotte wordt **Martin Oei** gevraagd om in juni een of meerdere recitals voor ons te geven met zijn nieuwe aan Liszt, Chopin en Alkan gewijde programma.

Al met al veel om naar uit te kijken. U hoort later meer over de concerten in de eerste helft van 2025, maar noteert u nu vast de spectaculaire Liszt-dag in Schiedam. We hopen op een grote opkomst.

Naast deze mooie berichten moeten wij hier ook een droevige mededeling doen. Op 10 april jongstleden is ons bestuurslid Martin Kaptein sr. ons ontvallen. Hij zat sinds 2019 in het bestuur met als taak subsidie- en sponsorwerving. Er was geen gelegenheid u eerder van zijn overlijden in kennis te stellen. Wij wensen zijn vrouw Marina, zijn dochter Alexandra en zoon Martin jr. heel veel sterke.

Tevens zijn we erg geschrokken toen we vernamen dat onze zeer gewaardeerde bestuurssecretaris Hans Roskam eind augustus tijdens een vakantie in Duitsland

plotseling ernstig ziek werd, waardoor hij per direct met zijn werk als 'secretaris interne zaken' moest stoppen. Hans blijft nog wel bestuurslid. Wij wensen hem veel sterkte en herstel toe.

Er zijn nu twee vacatures ontstaan, terwijl we eerder al besloten hadden het thans kleine bestuur te gaan uitbreiden. Wij zoeken daarom nu twee of drie nieuwe bestuursleden voor de functies 1) secretaris interne zaken, 2) sponsorwerving en 3) onderhoud en verbetering van onze website en social media. Belangstellenden voor deze functies, noodzakelijk om ons voortbestaan als stichting goed te kunnen voortzetten, worden vriendelijk verzocht zich bij ondergetekende te melden (info@christolelie.com, 06 29 38 19 66). Oud-secretaris Albert Brussee heeft zich bereid verklaard zolang als dat nodig is de functie van secretaris interne zaken op zich te nemen; hij zal ook de redactie van het *Liszt Bulletin* weer voeren.

Ten slotte bericht ik u dat de editie 2024 van het *Tijdschrift van de Franz Liszt Kring* momenteel in de maak is. Het wordt een extra dik nummer met artikelen van Albert Brussee over Liszts bezoek aan het Luxemburgse Colpach in 1886, over Liszts bezoeken aan vader en zoon Servais in hun prachtige, onlangs gerestaureerde villa te Halle (België) door Peter François, voorzitter van de Servais Society en een omvangrijke bijdrage over Liszts Sonate in b van de hand van de jonge Italiaanse pianist Leone Monaco, waarmee hij zijn Masterstudie aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag heeft afgesloten. Ondergetekende zal een artikel samenstellen over historische foto's van Liszt-leerlingen uit zijn Liszt-collectie. Als het goed is kunt u dit tijdschrift vlak voor komende jaarwisseling in de brievenbus verwachten.

U alle goeds toewensend namens het bestuur,
Christo Lelie, bestuursvoorzitter Franz Liszt Kring

2. De Liszt-dag in de Westvest90-kerk te Schiedam

Zaterdag 26 oktober

aanvang 14.00 uur, entree € 20,-; niet-leden € 25,-

Reserveren bij j.verrest@lisztkring.nl

Kaarten ook aan de zaal verkrijgbaar

Programma

I. Liederencital met liederen van Liszt, Franz en Schubert op teksten van Heine

Marc Pantus, bas-bariton en Daan Boertien, piano

Im Rhein im schönen Strome, LW N3 (1840/1856) Franz Liszt

Vergiftet sind meine Lieder, LW N29 (1844/1859) FranzLiszt

Ein Fichtenbaum steht einsam, LW N (1845/1860) Franz Liszt

Du bist wie eine Blume, LW N19 (1843/1859) Franz Liszt

Ich habe im Traum geweinet, opus 25, 3 Robert Franz

Uit 'Schwanengesang', D 957 Franz Schubert

- Nr. 8: Der Atlas,

- Nr. 9: Ihr Bild

- Nr. 10: Das Fischermädchen

- Nr. 11: Die Stadt

- Nr. 12: Am Meer

- Nr. 13: Der Doppelgänger

Gretchen am Spinnrade, LW A42-8 Schubert/Liszt

Die Vätergruft, LW N22 (1844/1859) Franz Liszt

Es muss ein Wunderbares sein, LW N49 (1852) Franz Liszt

Na zijn opleiding als beeldend kunstenaar studeerde bas-bariton **Marc Pantus** zang aan het Utrechts Conservatorium, het Koninklijk Conservatorium te Den Haag en aan het Steans Institute for Young Artists in Chicago. Hij trad op met uiteenlopende gezelschappen als het Concertgebouworkest, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, de Nederlandse Bachvereniging, Asko|Schönberg, De Nationale Opera, Opera Zuid, het Royal Philharmonic Orchestra, acteurscollectief Wunderbaum en dansgezelschap ISH, onder leiding van dirigenten als Jan Willem de Vriend, Kenneth Montgomery, Reinbert de Leeuw, Paul McCreeh en Jos van Veldhoven.

Op cd is de bas-bariton onder meer te horen in Bachs *Matthäus-Passion* in de Nederlandse hertaling van Jan Rot. In 2013 verscheen zijn eerste soloalbum *HARRY, Heine in Holland* met Heine-liederen van Nederlandse componisten; pianist is Rudolf Jansen. De cd gaat vergezeld van een luisterboek met Heine's memoires, voorgelezen door Arnon Grunberg.

Met zijn eigen operagezelschap I Piccoli Holandesi regisseerde en zong Marc Pantus een aantal – soms zeer onbekende – komische barokopera's. Daarnaast maakte hij voor vocaal ensemble Frommermann *FrommerFranz* (een ode aan Schubert) en de jubileumvoorstelling *10 jaar Onvoorwaardelijk*. Bij het Concertgebouworkest debuteerde hij in 2018 in Weills *Die sieben Todsunden*. Bij Opera Zuid zong hij de rol van Bottom in Britten's *A Midsummer Night's Dream*, en bij het NJO, onder leiding van Antony Hermus, vertolkte hij een indringende Blauwbaard in Bartóks gelijknamige opera, om het jaar af te sluiten bij De Nationale Opera met de rol van Minister van Financiën in *Operetta Land* van Steef de Jong en Pauline Cornelisse. In 2021 presenteerde Marc Pantus een eigenzinnige *Parsifal*-bewerking voor drie zangers, harmonium, piano, synthesizer en basgitaar. Het was de aanleiding voor een nieuw door Pantus geïnitieerd festival, gewijd aan muziek van Wagner en tijdgenoten in kleine bezetting, de *Wagner4daagse Heilig Landstichting*.

www.marpantus.nl

Daan Boertien is een Nederlandse concertpianist die zich heeft gespecialiseerd in liedbegeleiding. Recentelijk trad hij op met internationaal gevierde zangers zoals Benjamin Appl, Roderick Williams en Thomas Oliemans. Zijn debuut-cd met bariton Michael Wilmering werd door de internationale pers lovend ontvangen. Sinds 2020 is Daan Boertien als Associate Artist verbonden aan de Dutch National Opera Studio.

Daan Boertien won vele prijzen. Zo mocht hij in 2020 de Berenbergprijs bekronen met een prijswinnaarsconcert in de Elbphilharmonie in Hamburg. In 2019 won hij de DAAD-prijs van de Deutscher Akademischer Austauschdienst. In 2018 ontving Daan Boertien de publieksprijs van Dutch Classical Talent samen met bariton Raoul Steffani. Verder won hij bij het Gustav-Mahler-Wettbewerb in Hamburg samen met bariton Geng Lee zowel de eerste prijs als de prijs voor beste liedbegeleider. In 2015 ontving hij de 'Kunst aan de Dijk Prijs voor Jong Talent' en in 2010 was Daan prijswinnaar van het Prinses Christinaconcours. Op tienjarige leeftijd werd Daan aangenomen bij de Young Musician's Academy van het Conservatorium van Tilburg,

waar hij les had van Jelena Bazova. Daarna studeerde hij bij David Kuyken aan het Conservatorium van Amsterdam en aan de Hochschule für Musik und Theater Hamburg bij de Duitse liedspecialist Burkhard Kehring. Hiervoor ontving hij een beurs van het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Oscar und Vera Ritter-Stiftung Hamburg. Verder kreeg hij onlangs belangrijke muzikale impulsen van György Kurtág en Alfred Brendel.

www.daanboertien.com

Marc Pantus (links) en Daan Boertien

Foto: Merlijn Doornik

II. Franz Liszts liedtranscripties

Lezing door Albert Brussee

Na een algemene inleiding (Wat is een liedtranscriptie? Hoeveel maakte Liszt er? Van welke componisten?) gaat Albert Brussee aan de hand van twee liederen wat dieper op de materie in. We luisteren naar het heerlijke lied *Auf Flügeln des Gesanges* van Mendelssohn (ook al op tekst van Heine) en vervolgens naar Liszts bewerking voor piano in de historische opname van Josef Lhévinne. In dit lied verwijderde Liszt zich niet zo ver van de bron; in pianistisch opzicht gebeurt er veel, maar de structuur van het lied werd niet aangetast. Anders ligt dat bij *Gute Nacht*, het openingslied van de *Winterreise*. In zijn klavierbewerking bewoog zich Liszt veel verder van het origineel: hij liet een heel couplet weg en voegde aan het slot maten toe. Ook dit lied klinkt eerst zoals Schubert het ons naliet en wordt, na de bespreking, beluisterd in de recente opname van ons bestuurslid, de begaafde pianiste Alexandra Kaptein.

Albert Brussee werd op 6 mei 1946 te Apeldoorn geboren. Na zijn gymnasiumopleiding studeerde hij aan het Muzieklyceum te Amsterdam voor de hoofdvakken piano

en schoolmuziek. Als leerling van Jaap Spaanderman, Danièle Dechenne en Ton Hartsuiker (voor moderne muziek) behaalde hij in 1971 het Einddiploma-Solospel met onderscheiding en besloot zijn pianostudie in 1974 met de Prix d'Excellence, de meest prestigieuze muziekprijs in Nederland in die tijd. Van 1971 tot 1981 trad Albert Brussee regelmatig op, uitsluitend als solist, en was ook meerdere malen over de radio te horen. Nadien legde hij zich in verband met focale distonie aan zijn rechterhand als pianodocent en leraar Historische Ontwikkeling Piano aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag toe op lesgeven. Als redacteur van zowel het *Piano Bulletin* van EPTA-Nederland als het *Tijdschrift van de Franz Liszt Kring* publiceerde hij een groot aantal artikelen van muziekhistorische en pianopedagogische aard, ook in Engelse, Duitse, Hongaarse en Amerikaanse bladen. Door zijn reconstructie en uitgave van vroege versies van Liszts pianocycclus *Harmonies poétiques et religieuses*, tezamen twintig nog niet eerder gedrukte klavierstukken, heeft Albert Brussee vooral als Liszt-kenner naam gemaakt. Daarnaast componeert hij – in het verleden ook in samenwerking met wijlen Max Prick van Wely – pianomuziek. Na 1994 trad Albert Brussee weer vaker voor het voetlicht, zowel in recitals, lecture-recitals als lezingen. Hij bracht tot op heden acht cd's uit, die in vele tijdschriften en dagbladen lovend werden besproken. Na zijn pensionering in 2010 is het accent meer op het schrijven gaan liggen. Van hem verschenen tot op heden negen boeken, voornamelijk over zijn lievelingscomponist Franz Liszt.

www.albertbrussee.nl.

III. Recital met transcripties en werken van Liszt e.a. *Ketevan Sharumashvili, piano*

Schafe können sicher weiden, BWV 208 J.S. Bach/E. Petri

Elsas Brautzug zum Münster, LW A176 Wagner/Liszt

Uit '12 Lieder von Schubert' (1838-39), LW A42 Schubert/Liszt

- Gretchen am Spinnrade

- Auf dem Wasser zu singen

- Ständchen

Après une lecture du Dante,

Fantasia quasi Sonata, LW A14b-7

Franz Liszt

De Georgische pianist **Ketevan Sharumashvili** studeerde aan het Nationale Conservatorium in Tbilisi (masteropleiding bij Nino Mamradze), de Universiteit voor Muziek en Theater in Hamburg ('Konzertexamen' bij Marian Migdal), de Hogeschool voor de Kunsten in Zürich (bij Konstantin Sherbakov) en het Conservatorium van Amsterdam bij Naum Grubert en Jan Wijn. Ze volgde vele masterclasses bij onder anderen Paul Badura-Skoda, Boris Berman, Tamás Vásáry en Cyprien Katsaris. Ketevan gaf recitals op tal van plaatsen in Georgië, Frankrijk, Duitsland, Italië, Spanje en Nederland. Sinds enige tijd woont zij in Nederland en geeft ze hier regelmatig concerten, zowel als solist als in kamermuziekverband, en ontving zij daarvoor diverse onderscheidingen en prijzen. In 2022 verscheen een cd met werken van componisten uit Curaçao (*Ne m'oubliez pas*). In 2024 bracht zij een solo-cd met uitsluitend pianotranscripties uit, getiteld *Connected*.

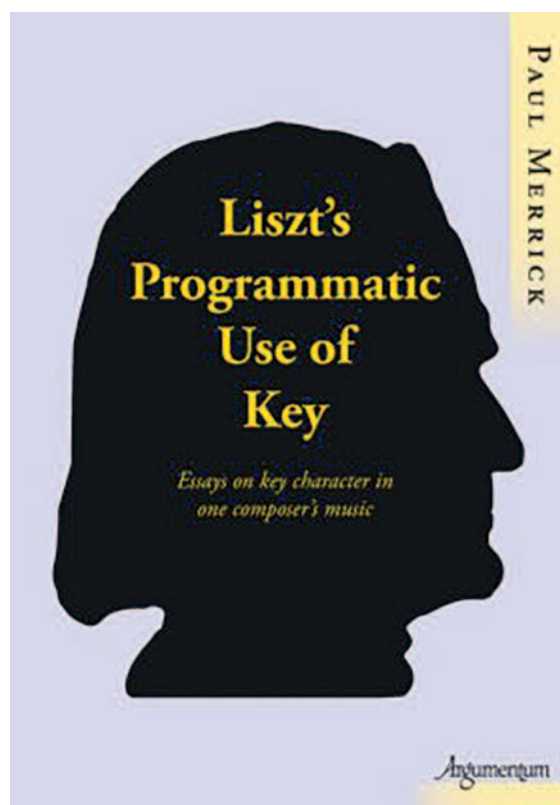
3. Boekbesprekingen

Paul Merrick - Liszt's Programmatic Use of Key

Al in de Middeleeuwen werd aan toonsoorten een bepaald karakter toegeschreven. Zo had de authentieke Dorische modus een breed, krachtig, neutraal karakter, terwijl de Frygische toonladder werd gebruikt om extatisch-doordringende gevoelens te uiten, zowel bij blijdschap als benauwing. De Lydische toonaard daarentegen was zonnig, vrolijk, bucolisch, de Mixolydische modus leende zich bij uitstek voor het weergeven van majestueuze gevoelens, et cetera. Ook in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw, toen iedere toonsoort door kleine microtonale verschillen nog sterker dan tegenwoordig haar eigen karakteristiek had, werd aan elke toonsoort een specifiek karakter toegedacht. J.G. Walther, Johann Matheson en vooral Schubart in zijn *Aesthetic der Tonkunst* schreven er dikke boeken over.

In de negentiende eeuw, toen door de gelijkzwevende stemming in feite tussen de verschillende toonsoorten nauwelijks meer verschillen bestonden, bleef er toch nog iets hangen van deze toonsoortenkarakteristiek. Het is niet toevallig dat het zware, op de romantiek vooruitlopende pianoconcert van Mozart, dat in d-klein, KV 466, in de toonsoort staat van zijn meest dramatische opera, *Don Giovanni*. Es-groot daarentegen werd geassocieerd met revolutionaire, heroïsche gevoelens; het is de toonsoort van de *Eroica* van Beethoven, maar ook Franz Liszt koos die toonsoort voor zijn gelijknamige etude, de zevende van de *Etudes d'exécution transcendante*. Cis-klein is voor veel componisten, vooral bij Chopin, de toonsoort waarin zij hun meest tragische gevoelens prijsgeven; c-klein daarentegen, maar een half toontje lager, is over het algemeen strenger en ernstiger, minder smartelijk. Zo roept iedere toonsoort associaties op, al zijn de grenzen soms vaag en lijkt een en ander persoonlijk gebonden.

Paul Merrick, een in Engeland geboren en getogen musicoloog met een sterke belangstelling voor de muziek van Franz Liszt, zo zelfs dat hij op den duur in Boedapest ging wonen en daar al meer dan veertig jaar verblijft, vestigde al in de jaren tachtig van de vorige eeuw de aandacht op zich met een veelgeprezen boek: *Revolution and Religion in the Music of Liszt*. Kortgeleden kwam hij opnieuw uit met een grondige monografie, waarin hij Liszts programmatisch gebruik van toonsoorten belicht. Hij gaat daarin heel ver en geeft iedere toonsoort, zowel de twaalf majeur- als de twaalf mineurtoonsoorten een betekenisvol Latijns sleutelwoord mee. Bij C-groot zou Liszt het begrip 'essentia' [essentie] voor ogen hebben gestaan, bij c-klein 'scelus' [zonde], bij Cis-groot 'aeternitas' (eeuwigheid), bij cis-klein 'tenebrae' (= duisternis), et cetera. Hij is

zelfs van mening dat, als er in composities naar een andere toonsoort wordt gemoduleerd, daaraan ook programmatische betekenis kan worden ontleend. Zo geeft hij aan het eind van het boek een uitvoerige explicatie van de Sonate in b, een programma, uitsluitend op grond van de in dat stuk respectievelijk optredende toonsoorten.

Hoewel ik het niet altijd met hem eens ben en Merrick naar mijn mening soms te ver gaat, zijn er ook veel observaties die wel degelijk hout snijden. Zo geeft de auteur de toonsoort As-groot het sleutelwoord 'eros' [de aardse, zinnelijke liefde] mee. En inderdaad veel composities van Liszt die over de liefde gaan, staan in die toonsoort; denken we bijvoorbeeld aan de tweede en derde *Liebstraum* en *Sonetto del Petrarca no. 123*. Hij associeert Marie d'Agoult, Liszts grote jeugdliefde, dan ook met die toonsoort en warempel, in welke toonsoort staat het walsje dat Liszt in Den Haag voor haar schreef? Juist, in As-groot. Ook de nooit voltooidde cyclus *Marie-poème* staat in die toonsoort.

In andere gevallen is de gegeven karakteristiek minder overtuigend. C-klein bij Liszt te associëren met 'zonde', kan ik niet navoelen en 'fides' (trouw) voor A-groot evenmin; dat is voor mij meer de toonsoort van stralende, mannelijke kracht. Ook denk ik dat Merrick te weinig oog heeft voor andere factoren die een toonsoort bepalen. Als Liszt bijvoorbeeld in het middendeel van zijn Mazeppa-etude van het sombere, dramatische d-klein (bij Merrick staat d-klein voor 'mors' = dood) naar Bes-groot moduleert (bij Merrick staand voor 'goddelijke wil'), dan was dat zeker niet om

programmatische redenen, maar omdat hij dol was op mediantverhoudingen en voelde dat er harmonisch eens wat afwisseling moest komen. Op de overgang naar het middendeel verzacht de atmosfeer, wordt ook de pianistiek wat minder zwaar en grimmig. Niet omdat het programma – Victor Hugo's gedicht – daarom vraagt, niet omdat er zoiets als goddelijke wil in het spel is, maar naar mijn mening louter om muzikale redenen.

Ook de pianistiek stelt soms zijn eisen. Probeer de concertetude *Un sospiro* maar eens te spelen in D-groot – dan begrijpt u direct wat ik bedoel. De keuze deze etude, dit muzikale materiaal, in Des-groot te gieten werd volgens mij mede bepaald omdat in die toonsoort de gebroken akkoorden heerlijk liggen. Maar toegegeven – Merrick geeft als sleutelwoord voor Des-groot 'miratio' (verwondering) en deze etude te zien als de verklanking van een zucht ('Sospiro') van verwondering – 'Oh, wat mooi, wat heerlijk!' – ja, dat lijkt weer te kloppen....!

Zonder twijfel is dit een boek dat aandacht verdient en menigeen behulpzaam kan zijn bij de interpretatie van Liszts werk.

Paul Merrick, *Liszt's Programmatic Use of Key – Essays on key character in one composer's music.*

Uitgeverij Argumentum, Hongarije

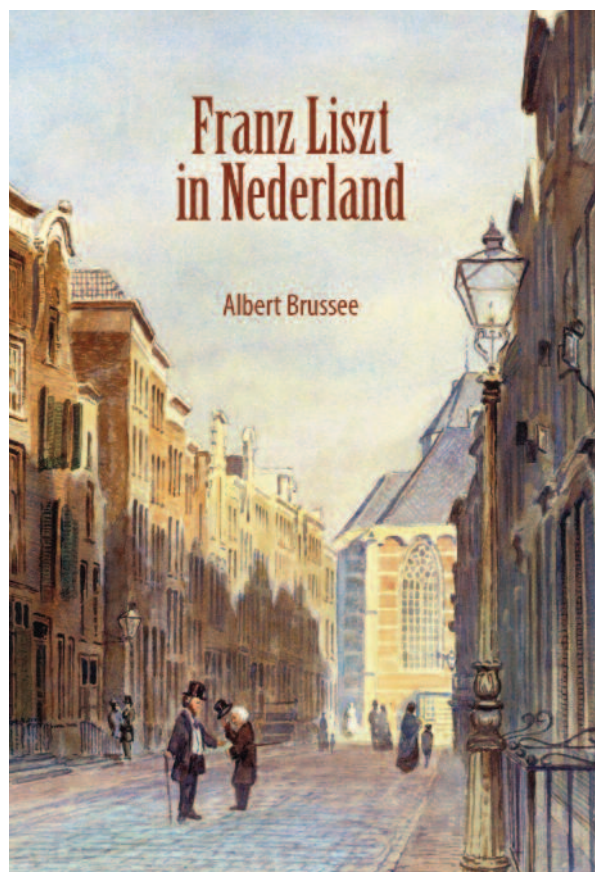
ISBN 9789634468257, hardcover, 180 pp.

AB

Albert Brussee – Franz Liszt in Nederland

Franz Liszt is zeven keer in Nederland geweest. Tweemaal was dat slechts op doorreis, maar vijfmaal was hij voor langere tijd op Nederlandse bodem en dat *qualitate qua* als pianist en componist. Bovendien stond hij in nauw contact met kopstukken van het muziekleven in ons land en met ons koningshuis. Dit alles is in internationale Liszt-biografieën niet of slechts in de marge terug te vinden.

Ook in Nederlandse publicaties, zoals boeken en wetenschappelijke tijdschriftartikelen, is bitter weinig te vinden over de Nederlandse bezoeken en relaties van Franz Liszt, althans tot 1991. In dat jaar bracht de Franz Liszt Kring een speciaal nummer uit van haar jaarlijkse tijdschrift, geheel gewijd aan het thema 'Liszt en Nederland'. Behalve gedetailleerde artikelen over Liszts bezoeken aan ons land, bevatte dit alle tot dan toe bekende publicaties in negentiende-eeuwse kranten en tijdschriften etc. die betrekking hadden tot Liszt en Nederland. Deze editie diende tevens als programmaboek bij het eerste Liszt Festival dat de Franz Liszt Kring dat jaar in Amsterdam hield en dat in het teken stond van de bezoeken van de componist aan ons land. Tijdens het festival werd een kleine tentoonstelling gehouden in de Beurs van Berlage en vond

een reconstructie plaats van het eerste concert dat Liszt in 1842 in Amsterdam in de zaal van Frascati had gegeven.

De informatie over Liszts activiteiten in ons land, zoals gepubliceerd in het *Tijdschrift van de Franz Liszt Kring* was grotendeels gebaseerd op de doctoraalscriptie muziekwetenschap van drs. Peter Scholcz, de toenmalige voorzitter van de stichting.

In het Liszt-jaar 2011 besloot de Franz Liszt Kring andermaal bijzondere aandacht te schenken aan Liszts Nederlandse bezoeken door een fototentoonstelling samen te stellen met afbeeldingen van alle belangrijke documenten, iconografie en voorwerpen die betrekking hebben op Liszts vijf bezoeken aan ons land in 1842, 1854, 1866, 1875 en 1876. Deze tentoonstelling, samengesteld door Albert Brussee, was te zien in de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) en het Liszt Ferenc Memorial Museum te Boedapest. De foto's waren voorzien van bijschriften, waarin de belangrijkste feiten over Liszts aanwezigheid in Nederland werden genoemd. Het complete tentoonstellingsmateriaal werd tweetalig gepubliceerd in de editie 2011 van het *Tijdschrift van de Franz Liszt Kring*.

Albert Brussee constateerde in 2011 al dat hij interessant nieuw materiaal had gevonden waarvoor de tekstjes bij de tentoonstelling en in de catalogus geen plaats konden bieden. Ook kwamen in de daarop volgende jaren nog nieuwe feiten aan het licht. Uiteindelijk besloot Brussee dit alles in boekvorm te presenteren. Begin 2024 bracht hij dit

werk in zijn eigen fonds uit onder de titel *Franz Liszt in Nederland*. Tevens bracht Brussee een Engelse vertaling van het boek uit onder de titel *Franz Liszt in the Netherlands*.

Het boek telt 184 pagina's en is behalve door de rijke inhoud ook zeer aantrekkelijk vanwege de 95 illustraties, waarvan er vele niet eerder werden gepubliceerd. Alle illustraties zijn full color afgedrukt en dankzij het hoogwaardige, gestreken papier komen ze optimaal tot hun recht.

Brussee vond vele nieuwe bronnen en geeft, voor zover nu na te gaan, een compleet beeld van wat er te vinden is over Liszts bezoeken aan Nederland. Hij doet dat met uitvoerige referenties in voetnoten die weer verwijzen naar een uitgebreide literatuurlijst. Ondanks deze gedegen, wetenschappelijke aanpak, leest het boek heel prettig. Dit mede doordat alle citaten uit overwegend Franstalige brieven en krantenartikelen in de hoofdtekst in het Nederlands vertaald zijn, terwijl de originelen in de voetnoten worden geciteerd.

Het boek bestaat uit vier grote hoofdstukken. Het eerste, tevens verreweg het langste, gaat over de concertreis die Liszt tussen 18 november en 23 december 1842 door West-Nederland maakte, vergezeld van de fameuze Italiaanse tenor Giovanni Rubini. In die periode gaf hij openbare, semi-openbare en besloten concerten met Rubini, diens leerling, de zangeres Sophie Ostergaard, en ook eenmalig met de fameuze Belgische cellist François Servais. Daarbij trad hij op voor koning Willem II en kroonprins Willem Alexander, maar daarnaast tevens voor de Leidse en Utrechtse studenten. Liszt en zijn muzikale partners concerteerden in Rotterdam, Den Haag, Leiden, Wassenaar, Utrecht en Amsterdam.

Van deze concerten zijn de programma's terug te vinden in de aankondigingen en recensies die in de plaatselijke kranten verschenen. Die geven een goed beeld van Liszts repertoire, de samenstelling van de concertprogramma's en de waardering voor het spel van de grootste pianist van zijn tijd door enerzijds het publiek, anderzijds de vaak nogal kritische pers. Brussee bracht al dit materiaal systematisch bijeen. Hij geeft daarmee niet alleen informatie over Liszt als pianist en de receptie van zijn spel en composities, maar ook over de wijze waarop het muziekleven in deze steden was georganiseerd.

Een van de hete hangijzers in de Liszt-literatuur was tot nu toe het apocriefe bezoek van Liszt aan Zaltbommel in november 1842. Daar zou hij van de boot van Nijmegen naar Rotterdam zijn gestapt om te luisteren naar het beiaardspel, de beiaardier thuis bezocht hebben en diens dochter Suzanne Leenhoff geadviseerd hebben haar pianostudie in Parijs voort te zetten. Harde bewijzen van dit bezoek in de correspondentie van Liszt of in krantenberichten ontbreken volledig. Toch meent Brussee genoeg aanwijzingen te hebben

gevonden om te concluderen dat dit bezoek daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

Interessant is de informatie, die hij kreeg van een van de eerste lezers van zijn boek, over de concertzaal aan de Oppert in Rotterdam waar Liszt heeft gespeeld. Brussee heeft de paragraaf hierover volledig herzien.

Hoofdstuk II gaat over het bezoek dat Liszt van 10 tot en met 18 juli 1854 aan Rotterdam bracht als eregast bij de grootschalige viering van het 25-jarig bestaan van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst. Dit hoofdstuk toont hoe Liszt, als lid van deze organisatie, sterke banden met het muziekleven in ons land had.

Dat geldt ook voor zijn bezoek aan Amsterdam in april 1866. Hij kwam naar de hoofdstad op uitnodiging van dirigent Herman van Bree, om een uitvoering van zijn *Graner Messe* bij te wonen in de Mozes en Aäronkerk. In diezelfde week was hij toehoorder bij een concert in de Parkzaal waar zijn Psalm nr. XIII werd uitgevoerd. Dit alles is te lezen in hoofdstuk III.

In hoofdstuk IV voegt Brussee de twee bezoeken samen die Liszt in 1875 en 1876 aan Paleis Het Loo in Apeldoorn bracht. Hij was daar op uitnodiging van koning Willem III als jurylid bij audities voor jonge musici die zich hadden ingeschreven om in aanmerking te komen voor een koninklijke beurs.

Een persoonsregister completeert het boek, dat zowel een waardevolle aanvulling op de Liszt-literatuur is als op de Nederlandse muziekgeschiedenis van de negentiende eeuw. Inmiddels is ook een Engelstalige vertaling van dit boek verschenen, die inhoudelijk nagenoeg identiek is aan de Nederlandse.

CL

Deze recensie verscheen in iets andere vorm eerder in Piano Bulletin 2024/2 en werd hier met toestemming van de redactie overgenomen.

Albert Brussee. Franz Liszt in Nederland. AB Music Productions & Editions, Den Haag, 2024 (gedrukt bij Brave New Books, paperback, 189 pp.) .

Albert Brussee. Franz Liszt in the Netherlands. AB Music Productions & Editions, Den Haag 2024 (gedrukt bij Kindle Direct Publishing, New York, paperback, 183 pp.).

Beide boeken zijn te bestellen via www.albertbrussee.nl, maar zijn ook verkrijgbaar via internet-kanalen als bol.com en amazon.nl.

4. Bericht van de penningmeester

De Franz Liszt Kring kent al zeer vele jaren eenzelfde richtbedrag als jaardonatie namelijk € 25,- (meer mag altijd!). Met deze bijdragen wil de Kring haar doelstellingen “podium bieden aan jonge pianisten” en het jaarlijks uitbrengen van een wetenschappelijk tijdschrift continueren.

Daarvoor is echter wel nodig dat iedereen zijn/haar bijdrage overmaakt naar NL07 RABO 0365 5126 13. Tot op heden hebben dit ruim 70 donateurs gedaan. Mocht u uw bijdrage voor 2024 nog niet hebben gedaan, dan nodigt de penningmeester u hierbij uit dat alsnog te doen. Bij voorbaat dank!

Johan Verrest

De Franz Liszt Kring zoekt per direct nieuwe bestuursleden voor de functies van:

Secretaris interne zaken

Website-ontwerp en -beheer en onderhoud social media

Algemeen bestuurslid met liefde voor en kennis van Liszt

Houdt u van de muziek van Franz Liszt en vindt u het werk van de Franz Liszt Kring waardevol?
Dan hopen wij dat u ons in ons bestuur wilt komen versterken.

Reacties graag richten aan de voorzitter:

Christo Lelie, info@christolelie.com,

telefoon: 06 29 38 19 66 of (015) 212 66 95

Colofon

Samenstelling van dit Liszt Bulletin: Albert Brussee en Christo Lelie

Lay-out: Joop Berkhout

Het bestuur van de Franz Liszt Kring wordt gevormd door:

Christo Lelie - voorzitter, hoofdredacteur van het *Tijdschrift van de Franz Liszt Kring*;

Alexandra Kaptein - vice-voorzitter, Albert Brussee - secretaris 'intern' (interim);

Sebastiaan Oosthout, secretaris 'extern',

Johan Verrest – penningmeester;

Bankrekening NL07 RABO 0365512613 ten name van Stichting Franz Liszt Kring

Secretariaat: Hans Roskam, Bachstraat 39, 2324 GK Leiden, tel: (071) 576 5201

E-mail: info@lisztkring.nl

www.lisztkring.nl